

УДК 782.01+782.1/784.95

DOI <https://doi.org/10.31723/2524-0447-2023-37-12>**Мяо Ван**

ORCID: 0009-0007-5705-1801

здобувач кафедри історії музики та музичної етнографії
Одеської національної музичної академії імені А. В. Нежданової
full521@163.com

ГЕРМЕНЕВТИЧНІ ПРОЛЕГОМЕНИ ДО ВИВЧЕННЯ УМОВНОГО СЛОВА ЯК КОМПОНЕНТА МУЗИЧНОГО ТЕКСТУ: АКТУАЛЬНІ КАТЕГОРІАЛЬНІ ПОЗИЦІЇ

Мета дослідження — надати нового висвітлення та актуального осмислення провідним категоріям герменевтики, зокрема залучаючи їх до вивчення своєрідності оперної інтерпретації. **Методологія** роботи передбачає опору на герменевтичний підхід в двох його складових — філософській та мистецтвознавчій, що спонукає до принципу теоретичного узагальнення. Використовуються текстологічні оцінки щодо опери та її художньої специфіки; розвивається категорія розуміння як засаднича для жанрово-семантичного оперознавчого підходу. **Наукова новизна** даної статті зумовлюється проєкцією герменевтичного методу у його системному тлумачення Г. Гадамером до сфери музикознавства, розглядом словесних факторів культури та музичної форми як провідників розуміння та активаторів музикознавчої інтерпретації. Виокремлюється поняття художньо-естетичної умовності як провідне з точки зору діяння й сприйняття музичного твору. Характеризується особливий феномен «умовного слова» та його значення для сфери оперної творчості. **Висновки.** Система герменевтичних підходів, спрямованих до явищ смислу та розуміння, дозволяє виявляти особливі інтерпретаційні функції словесного спілкування, слова як ціннісного предмету культури. Слово перебуває на межі двох світів, дійсного та ідеаційно-умовного, сприяє переходу свідомості від стану розуміння до дії інтерпретації, передбачає дві основні форми — усну «дослівну» та письмову, умовну. Умовне слово узагальнює та метафорично перетворює досвід словесного упередження як дійсного, так і уявного, передбачуваного, прагне поєднати «світ знання» та «світ розуміння». Входячи до художньої форми, воно сприяє проясненню естетичного смислу, також набуває нових метафоричних значень, сприяє розширенню символічних значень — втасмниченого «підтексту». В музичній формі «умовне слово» стає провідником від інтерпретації до розуміння, тобто веде від зовнішньої текстової побудови до її прихованої семантики, до глибинних смислових можливостей музичного тексту.

Ключові слова: герменевтичний підхід, художньо-естетична умовність, «умовне слово», музична форма, музичний текст, категорія розуміння, інтерпретація, «світ знання» та «світ розуміння».

Miao Wang, Applicant at the Department of Music History and Musical Ethnography of the Odesa National A. V. Nezhdanova Academy of Music

Hermeneutic prolegomens to the study of the conditional word as a component of a music text: actual categorical positions

The purpose of the research is to provide new coverage and up-to-date understanding of the leading categories of hermeneutics, in particular involving them in the study of the originality of opera interpretation. The methodology of the work involves relying on the hermeneutic approach in its two components – philosophical and art-based, which leads to the principle of theoretical generalization. Textological evaluations of the opera and its artistic specificity are used; the developing category of understanding is fundamental for the genre-semantic approach to opera studies. The scientific novelty of this article is due to the projection of the hermeneutic method in its systematic interpretation by H. Gadamer to the field of musicology, consideration of the verbal factors of culture and musical form as guides to understanding and activators of musicological interpretation. The concept of artistic and aesthetic conventionality is singled out as the leading one from the point of view of making and perceiving a musical work. The special phenomenon of the "conditional word" and its significance for the field of opera creativity are characterized. Conclusions. The system of hermeneutic approaches, aimed at the phenomena of meaning and understanding, allows us to reveal the special interpretive functions of verbal communication, the word as a valuable object of culture. The word is on the border of two worlds, real and ideational-conditional, promotes the transition of consciousness from the state of understanding to the act of interpretation, provides two main forms – oral "literal" and written, conditional. The conditional word summarizes and metaphorically transforms the experience of verbal objectification, both real and imaginary, predictable, and seeks to connect the "world of knowledge" and the "world of understanding." Entering the artistic form, it contributes to the clarification of the aesthetic sense, also acquires new metaphorical meanings, contributes to the expansion of symbolic meanings – the secret "subtext". In the musical form, the "conditional word" becomes a guide from interpretation to understanding, that is, it leads from the external text structure to its hidden semantics, to the deep semantic possibilities of the musical text.

Key words: *hermeneutic approach, artistic and aesthetic convention, "conventional word", musical form, musical text, category of understanding, interpretation, "world of knowledge" and "world of understanding."*

Актуальність теми та методичного підґрунтя роботи, також запропонованого в ній кола запитань, пояснюється очевидною необхідністю сьогоденного уточнення низки провідних положень теорії інтерпретації, яка весь час розширюється та охоплює нові верстви життя та свідомості, входить до різноманітних дисциплінар-

них напрямків, також відкриває нові необхідні складові – з боку пізнавальних зусиль та труднощів сучасної людини, сучасного культурного суб'єкта. Зберігає свою актуальність, особливо для мистецтвознавчої (гуманітарної) сфери взаємодія явища розуміння та принципів інтерпретації, встановлення більш чіткого регламенту відносно рис подібності та відмінності між названими феноменами смислотворення та пізнання. До сьогодні потребують прискіпливого вивчення методичні позиції Г. Гадамера, зокрема у зіставленні його ідей, викладених у праці «Істина та метод» й освітлених у низці есе, зібраних у книзі «Актуальність прекрасного» (див.: [1–2]). Хоча дані праці досить часто вказуються у переліках література у сучасних музикознавчих працях, концепція Г. Гадамера, все ще потребує роз'яснення, особливо коли йдеться про її залучення до дослідження певних мистецьких явищ, зокрема музичних. Деякі спроби систематизувати висловлення та поняттєві складові робіт Г. Гадамера (див.: [3]), запропоновані на засадах філософського підходу, потребують суттєвого розвитку з боку мистецтвознавчих оцінок, способів аналізу.

Мета дослідження – надати нового висвітлення та актуального осмислення провідним категоріям герменевтики, зокрема залучаючи їх до вивчення своєрідності оперного тексту та оперної інтерпретації.

Основний зміст статті. Звертаючись до явища розуміння, Г. Гадамер не розглядає його як акт розумового аналізу, а використовує як привід до міркування над текстом, у ході якого здійснюється самоствердження інтерпретатора. Саме таке розуміння, що постає перед-розумінням, постає в його теорії базисом діяльності людини, навіть її життя, в цілому, оскільки пробуджує потребу у діалозі, а за його посередництвом – до діяльності по формуванню смислу. Породження смислу, у свою чергу, виконує функцію ініціатора розуміння – у широкому значенні, як установки на пізнання світу та

його закономірностей. Адже смисл вплетений у будову самого життя, можна сказати навіть, у густоту й щільність життя; саме потреба у виявленні й конкретизації смислу проковує до інтерпретативної діяльності, але у тому масштабі, котрий заданий розумінням (перед-розумінням).

Розуміння – інтерпретація, або, в термінах Г. Гадамера, перед-розуміння – здійснене розуміння репрезентують процес формування смислу, який, за переконанням Гадамера, базується не на раціональній основі, а на механізмах несвідомого, тобто закликає до пробудження дорефлективні шари свідомості. Розуміння у широкому сенсі, за Гадамером, не є продуктом раціональної розумової діяльності, оскільки воно «немислиме» та дослівне, тобто, як будь-який прояв несвідомого, не підкоряється слову, логіці словесної побудови. Запропоновані філософом характеристики перед-розуміння свідчать про його приналежність до сфери до-поняттєвих, отже, до-мовних форм розуміння/інтерпретації.

Г. Гадамер часто підкреслює, що підкреслювати, що для нього категорія розуміння є, насамперед, поняттям про передрозуміння, що віддзеркалюється у мережі таких понять як передбачення, перед-судження, перед-намір, перед-погляд і так далі, котрі допомагають підкреслити детермінацію життя й діяльності людини до-предметними зв'язками, умовними ідеаційними осередками.

Явище розуміння, як смислопороджуючий акт Я-концептуалізації, змушує по-новому подивитися на особливості герменевтичного підходу: індивід у своїй одиничності й неповторності перестає бути проявом загальнородового порядку, але стає єдиним і унікальним відкривачем нового смислу, тобто нового простору й часу. У подібному «герменевтичному досвіді» (термін, введений Гадамером) здійснюється Істина буття, тобто його самодіалогічність, і виявляється воля (справжня свобода), можна сказати, як воля від диктатури сушого.

Тому, виявляючи свою інтерпретативну форму, розуміння завжди є незворотним та одиничним.

У процесі розуміння як породження смислу, як акту творчої інтерпретації Іншого, «Я» тільки тоді зможе відчутти духовну насиченість власного існування, коли перемкнеться на внутрішньо-особистісні сторони Досвіду Іншого. Герменевтичний досвід націлений на пошук Істинного, але це завжди Істина буття, що протистоїть не-істинності звичаєвого людського існування. Щоб вийти за межі не-істинності й увійти до Істини буття необхідно ввійти до «герменевтичного кола» – як до кола самого буття.

Герменевтичний досвід – це принципова відкритість світу, постійне «учнівство» у світу, але він також спирається на час життя людини як історичний; оскільки досвід є темпоральним, остільки розуміння / інтерпретація неможливе без розуміння історії, тобто без виявлення передумов історії, котрі можуть зберігатися, таїтися у традиції...

За переконанням Г. Гадамера, яке вплинуло на категорію герменевтичного кола, передумови розуміння і мислення відбивають історичність людини і є фундаментом самого життя.

Як уважає Г. Гадамер, суть історії становлять упередження («забобони»), але не як щось невірне, помилкове, зайве, таке, що заважає, навпаки – філософ бачить інший аспект у понятті «упередження»: це попереднє міркування, яке лежить в основі процесу розуміння. Тому, входячи до традиції, упередження не перешкоджають розумінню, а спрямовують його; вони укорінені у традиції, сприяють її знанню й розумінню історичного часу, до якого належить людина; вони дозволяють сам час сприймати як «предмет розуміння», що має конкретні координати, прецеденти оцінки й діяння. Завдяки упередженням як прецедентам та опорним місцям мислення на традиційній (у тому числі мовній) основі

забезпечується формування єдиного смислового континууму між інтерпретатором і предметом інтерпретації. Таким чином, герменевтичний підхід розкриває свої епістемологічні якості, адже досвід – це сфера апріорних позицій, певних «епістем» або закріплених у мовній формі прецедентів пізнання та оцінки, що не потребують перегляду, оскільки вже прийняті традиційним мисленням, вивірені культурною свідомістю; вони стають гарантами розуміння / інтерпретації, причому у різних сферах людської діяльності, тобто «працюють» як універсальний механізм пізнання.

Як вже зазначалось, в концепції Г. Гадамера упередження укорінені в традиції, яка, у свою чергу, укорінена у певній мовній формі, що виводить на перший план герменевтичного здійснення феномен мови, з його мовленнєвими проєкціями. Саме мова несе в собі зміст упередження – мисленнєвого прецеденту як попереднього судження, що здатне пройти перевірки на істинність. Усі явища, якими займається філософська герменевтика, є мовними, а задля поглиблення в проблематику розуміння потрібні знайомства з феноменами мови, найперше та в основному – словесної.

У фундаментальній класичній праці «Істина і метод» Г. Гадамер, відштовхнувся від думки М. Хайдеггера про те, що в герменевтичному колі (як колі розуміння) укладена позитивна можливість усвідомлення споконвічного, можливість, що не допускається привнесення того, що виникає зі схильності, передбачення, передзнання, випадкового або загальноприйнятої властивості. З іншого боку, за переконанням Гадамера, інтерпретація (розуміння) завжди передуює сприйняттю тексту: читаючий текст суб'єкт завжди має якийсь прецедент смислотворення; навіть при безпосередньому спонтанному сприйнятті зміст сприймається у світлі певних очікувань. При цьому, однак початковий проєкт не може не переглядатися в міру проникнення до змісту тексту

Смисл та текст поєднуються й взаємодіють завдяки намаганню людини перейти від перед-розуміння до інтерпретації як експлікованого, втіленого й вираженого розуміння, що знаходить власні мовні еквіваленти та укріплюється в них.

Наявність тексту робить процес розуміння врівноваженим та керованим; при цьому Г, Гадамер завжди мав на увазі саме словесний текст, був впевнений, що словесне спілкування має прояснювальну та структуруючу функцію, допомагає розуміючій свідомості зі стану протенції перейти до інтелектуальної дії та інтерпретуючого фокусування. Первісний «малюнок» факту, події завжди є тому, що інтерпретатор читає текст з відомим очікуванням, джерело якого – перед-розуміння. Той, хто шукає розуміння іншого, а не самоствердження, готовий до визнання власних помилок, що впливають із непідтверджених очікувань і припущень. Єдина форма об'єктивності тут впливає з підтвердження в процесі розробки гіпотези-проекту, і розуміння приходить лише тоді, коли початкові припущення не у всьому довірливі. Коли, ґрунтуючись на культурній пам'яті, інтерпретатор робить певні, поки що гіпотетичні, припущення, необхідне критичне аналітичне сприйняття тексту і контексту, щоб переконатися, наскільки справедливими були попередні уявлення. Якщо текст не піддається осмисленню, виходячи з попередніх змістових настанов, народжується інша низка проєктивних очікувань, що також передбачають мовну презумпцію, і цей процес є відкрито-нескінченим, оскільки таким є герменевтичне коло – коло народжуваного смислу.

Отже, свідомість інтерпретатора, як «біла дошка», – переповнена забобонами, очікуваннями, ідеями. Герменевтично рафінована свідомість може здаватися надчуттєвою у відношенні до «іншості» тексту. діалогічна наруга відношень між текстом та інтерпретуючою свідомістю обумовлена тим, що налаштованість на сприйняття

поверх власних емоцій не є нейтральною об'єктивністю, але є усвідомленням власного перед-розуміння, власних забобонів. Розуміння, реалізоване методологічно послідовно, повинне бути вільним від антиципації й забобонів, оскільки лише тоді можна почути початковий текст і його інтерпретативну тональність.

Розглядаючи феномени тексту, розуміння та інтерпретації, як такі, що разом утворюють єдність смислопокладання і тлумачення смислу, Г. Гадамер створює магістральний напрям філософської герменевтики, який виявляє проєкції до мистецвознавчого аналізу, зокрема до вивчення процесів діяння й сприйняття художнього тексту як автономного мовного феномена. Можна сказати, що в аналітично-текстологічному відношенні герменевтика придбала найбільше інструментальних можливостей, коли доклалась до вивчення художньої форми — художнього змісту, тобто увійшла до корпусу художньо-семіологічних дисциплін, перетворилась на науку про художню мову, що відразу втілює духовні інтенції людини, підкоряється прямим вимогам ідеаційної людської свідомості. Як теорія передумов, можливостей і особливостей процесу розуміння. Тут варто пригадати, що загальна назва даної пізнавально-методичної галузі — герменевтика — сходиться до давньогрецької мови і перебуває в символічному зв'язку з олімпійським богом Гермесом, який увійшов у міфологію як винахідник мови й писемності, а також вісник богів; Гермес виконував посередницьку функцію між богами й людьми, між живими й мертвими, втілюючи собою опосередкування протилежностей. Традиції герменевтики були розвинені в Середні століття при тлумаченні біблійних текстів, сприяли їх роз'ясненню та тлумаченню, лежали в основі перекладу текстів з мови однієї мови на мову іншої. Але вже в теорії Ф. Шлейєрмахера, який особливо тяжів до категорії розуміння, у тексті біли виокремлені предметно-змістовий та індивідуально-особистісний аспекти. Зміст тексту, тобто те, що описувалося, було протипостав-

лено вираженню тексту, тобто тому, як описувалася подія, особливостям стилю викладу, проставленню акцентів у тексті і т. д. Головне в герменевтиці, як вважав Шлейєрмахер, зрозуміти не предметний зміст, виражений в думці, а самих мислячих індивідів, котрі створили той або інший текст. Таким чином, до предметної сфери розуміння увійшла свідомість того, хто розуміє та інтерпретує, разом зі стилем мислення та відчуття.

На засадах проблеми розуміння поняття тексту розглядається гранично широко: від письмової форми в межах словесної природної мови до запису тексту в будь-якій знаковій системі, від форми живого висловлення до вираження почуттів і емоцій символічним шляхом, з різноманітними ситуаційними вставками.

Визнаний предмет герменевтики – це феномени розуміння та смислопородження, які лежать в основі духовно-практичних ситуацій людського життя. Смислопородження або смислоформування є реалізацією смислу людського життя й діяльності в конкретних ситуаціях і подіях, особистісних актах або міжособистісних відносинах. Теза М. Хайдеггера про герменевтичність буття сприяла намаганню Г. Гадамера вбачати в герменевтичних феноменах не другорядні скороминущі моменти життя людини, не тло її діяльності, а фундаментальні закономірності свідомого та усвідомленого існування.

Герменевтику цікавить людина, що живе не стільки в об'єктивному світі, скільки в просторі історії та культури, у світі соціально-історичних цінностей і особистісних смислів. Щоб зрозуміти людину, необхідно зрозуміти умови її життя та її звичаї, думки й отримані знання, мистецькі форми до яких прагне людина й глибинні підстави її бажань і прагнень; необхідно відшукати індивідуальне в смисловому полі соціально-історичних установок і цінностей конкретної культури.

Герменевтичні феномени можна кваліфікувати як фундаментальні засади життя окремих індивідів, важко вловимі

глибинні підстави культури в цілому. Виділення герменевтичних феноменів в особливу сферу дослідження дозволяє побачити генетичні і функціональні зв'язки духовного досвіду людини, базові механізми формування особистості й культури в цілому. Людина живе у світі надлишку інформації, схем і концептуалізацій у зв'язку і чим різко зростає потреба в пошуку відповідної мови розуміння, достовірної інтерпретації контексту й підтексту висловлення.

Вміти розуміти, інтерпретувати звернене до нас слово, вміти входити в до світу герменевтичного здійснення – це необхідне, повсякденне завдання кожної людини й, особливо, гуманітарія, творчої особистості, покликаної поглиблювати теоретичні й практичні пізнання в цій галузі.

Зокрема, відповідальним герменевтичним предметом постає складний діалог музичної і словесної форм реалізації людської свідомості, який здатний пояснювати передумови музичного розуміння; цей діалог у свою чергу викликаний тим, що життєвий світ культури – її загальний історичний простір – не вичерпується «світом знання», сферою логічного мислення. Він передбачає «вбудованість» у культуру повсякденного досвіду, досвіду переживання й передчуття, включаючи неясні містифіковані відчуття, те, що не піддається інтелектуальному аналізу, навіть «сперечається» з ним. Досвід музичної творчості дозволяє протиставити раціонально-логічні форми пізнання як «поінформованість» і живу емоційну причетність як «зачеплення», сугестію, відзначаючи, що саме друга відкриває можливість розуміння й служить справжньому буттю людини в культурі. Таким чином, виникає протиставлення розуміння – як пов'язаного із загальним життєвим контекстом, знанню – як локалізованому в певній сфері діяльності. Одночасно, як знання не може обійтися без розуміння, так і розуміння завжди потребує інтерпретативно-пізнавальної виразності, визначеності. Тому процес музичного розуміння інтерпретації потребує спеціальних способів й засобів вивчення й характери-

стики, особливого словесного матеріалу – спеціального умовного слова. Окрім цього, словесний вміст музичного твору, особливо у синтетичних формах, однією з яких є опера, також вимагає герменевтичної оцінки, як процес та наслідок інтерпретації.

У загальному семантичному плані роль слова в музиці визначається тим, що воно здатне вказувати на смисли, пов'язані з сутністю людського життя, ставати живою частиною життя, активним засобом впливу. При цьому процес вербалізації може проходити в усній та письмовій формах, відповідно до двох планів буття самої музики. Але музично втілене слово як засіб інтерпретації – це звучне умовне слово, що стає супутником музичного змісту – семантичних означаючих смислу в музиці, допомагаючи інтерпретації цього смислу, вірніше, за його допомоги стан людської свідомості. Процес вербалізації музичних значень за допомоги особливого умовного слова можна вважати однією зі сторін «самозростаючого логосу музики».

Походження умовного слова як компонента музичної семантики визначається здатністю слова – поняття накопичувати різні «семантичні стани» – аж до взаємовиключних значень. Слово не тільки продовжує рух думки, осмислення, але й створює необхідні для усвідомлення смислу зупинки, запам'ятовує істотні моменти в розвитку розуміння. Символічний досвід культури відкладається в слові й визначає важливе значення словесних форм знання, У музичній культурі слово також стає засобом верифікації музично озвучених смислів, тобто доказом важливості й істинності музичних значень.

Як зазначав Ф. Гиренок, перебуваючи між інтерпретацією й розумінням, значеннєві можливості культури, виражені в слові, діляться на дослівні й умовні. Дослівне слово – живе, усне, виражає стан душі, яка «стукається в світ слова», «розуміюче». Умовне слово – книжкове, письмове, «знаюче», досвід словесного упередження світу. У

дослівному долаються словесні бар'єри й досягається безпосередність дотику до життя, але пробратися до нього, опанувати ним як інструментом наближення до живої людської реальності смислу, можна тільки через досвід умовної словесності, вертаючись і одночасно йдучи далі... Умовне слово пов'язане з відчуженим характером знання — воно або «чуже», або нічیه, тобто таке, що вже стало «загальним місцем» і в такий спосіб досягло об'єктивності, прямої логічної операціональності; дослівне супроводжує здатність переживати, відгукуватися на подію психологічно цілісно, довіряти виникаючому емоційно-психологічному резонансу більше, ніж раціональному аналізу.

У проекції до літературної творчості, дослівне відбивається в прозаїчних формах та, у цілому, у тому процесі «прозаїзації» літературної мови, літературних образів, який протікає в руслі романної творчості, є показовим для літератури романтичного періоду й двадцятого сторіччя. Умовне слово, насамперед, передає відмінності поетичної мови, поетичного ладу почуттів від буденно-прозаїчного, піднімає, узагальнює й зближає творчі тенденції людського досвіду. Для музичної творчості та процесу музичного розуміння рівною мірою важливі обидві ці семантичні можливості слова, а ще більш важливою є їх взаємодія й об'єднання в деяких жанрових формах, однієї з яких стає європейська опера — від доби бароко до ХХ століття.

У цілому, **наукова новизна** даної статті зумовлюється проекцією герменевтичного методу у його системному тлумаченні Г. Гадамером до сфери музикознавства, розглядом словесних факторів культури та музичної форми як провідників розуміння та активаторів музикознавчої інтерпретації. Виокремлене поняття художньо-естетичної умовності може розглядатися як провідне з точки зору діяння й сприйняття оперного твору. Також особливий феномен «умовного слова» може вивчатися як провідний у сфері оперної поезики.

Висновки. Система герменевтичних підходів, спрямованих до явищ смислу та розуміння, дозволяє виявляти особливі інтерпретативні функції словесного спілкування, слова як ціннісного предмету культури. Слово перебуває на межі двох світів, дійсного та ідеально-умовного, сприяє переходу свідомості від стану розуміння до дії інтерпретації, передбачає дві основні форми – усну «дослівну» та письмову, умовну. Умовне слово узагальнює та метафорично перетворює досвід словесного упредметнення як дійсного, так і уявного, передбачуваного, прагне поєднати «світ знання» та «світ розуміння». Входячи до художньої форми, воно сприяє проясненню естетичного смислу, також набуває нових метафоричних значень, сприяє розширенню символічних значень – втаємниченого «підтексту». В оперній формі «умовне слово» стає провідником від інтерпретації до розуміння, тобто веде від зовнішньої текстової побудови опери до її прихованої семантики, до глибинних смислових можливостей оперного тексту.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гадамер, Г. Актуальность прекрасного. М.: Искусство, 1991. 368 с.
2. Гадамер Г. Истина и метод: Основы филос. герменевтики: Пер. с нем. Общ. ред. и вступ. ст. Б. Н. Бессонова. М.: Прогресс, 1988. 704 с.
3. Гиренок Ф. Пато-логия русского ума. Картография дословности. М.: Аграф, 1998. 416 с.
4. Малахов В. Философская герменевтика Ганса Георга Гадамера. *Г. Гадамер Актуальность прекрасного.* М.: Искусство, 1991. С. 324–336.

REFERENCES

1. Gadamer, G. (1991). The relevance of beauty. M.: Art [in Russian].
2. Gadamer, G. (1988). Truth and Method: Fundamentals of Philosophy. hermeneutics: Transl. with him. General ed. and entry Art. B. N. Bessonova. M.: Progress [in Russian].
3. Girenok, F. (1998). Pathology of the Russian mind. Cartography of literalness. M.: Agraf [in Russian].
4. Malakhov, V. (1991). Philosophical hermeneutics of Hans Georg Gadamer. G. Gadamer The relevance of beauty. M.: Art, P. 324–336 [in Russian].